

JOŠ PONEŠTO O MEVLUDU

Dr. Zilhad KLJUČANIN

Etimološki, mevlud potječe od arapske riječi *mawlud* ili *mawlid*, i označava vrijeme i mjesto, kao i samu svečanost rođenja djeteta (a osnovno supstancijalno njeno značenje je - dijete!). Poglavitito se veže za mjesto (dom) rođenja Muhammeda, a.s., (*mawlid an-nabi*) 12. rebiu-l-evvela.¹

U Kur'anu se, doduše, riječ *mevlud* ne pojavljuje u značenju rođenja Muhammeda, a.s., nego se spominje u dvije sure - El-Bekare (ajet 233) i Lukman (ajet 33) - jedanput u "sintagmi *mevlud(un) lehu...*, što znači 'onaj kojemu novorođenče pripada', tj. otac ili šire roditelj"², drugi put u značenju - *dijete*.

Kod nas mevlud ima trostruko značenje:

1) književno djelo koje tematizira rođenje Muhammeda, a.s., (najčešće i njegov život);

2) svečanost proslavljanja rođenja Muhammeda, a.s.;

3) mnoga druga proslavljanja pri manifestacijama značajnim u životu muslimana (mevlud za useljenje u novu kuću, ženidbeni mevludi, mevludi pri ispraćaju u vojsku, i dr.).³

Književna teorija razlikuje tri forme u kojima se poetski slavi poslanik Muhammed, a.s.: *na't*, *miradžija* i *mevlud*. *Na't* je svaka *pobožna pjesma* posvećena Muhammedu, a.s. U našoj književnosti pisali su ih: Derviš-paša Bajezidagić, Muhamed Nerkesija, Sabit Užičanin, Mehmed Mejlija, Fadil-paša Šerifović, Arif Hikmet-beg Rizvanbegović, u XX. stoljeću i Bašagić, Čatić, Đikić, Alija Sadi-

ković, Nazif Resulović... *Miradžija* je pjesma koja opjevava *Miradž*, događaj odlaska Muhameda a.s. na nebo. Taj događaj može biti opisan u mevludu (i skoro je obavezan dio mevluda), a može i u samostalnoj pjesmi. "I dok je mevlud općenarodni običaj prisjećanja na Muhammedovo, a.s., rođenje... *miradžija* se, kao samostalna cjelina, prakticirala u užim krugovima, najčešće među sufijama... *Miradžija* je spjev koji se sastoji od dva dijela - zemaljskog i onozemaljskog, a prati put poslanika Muhammeda od Mekke do Mesdžida Aksa, i to je *isra*', nakon čega slijede beskrajni nebeskog prostranstva - *Miradž*."⁴ *Miradžije* su kod nas pisali: Edajia Sinan Čelebija, Mehmed Rešid, Sabit Užičanin, u sklopu mevluda skoro svi sastavljači (od Bašagića do Kovačevića) i Džemaludin Latić.

Mevlud kao zasebna književna forma još nije normiran u našoj književnosti. Najčešće su se za mevlud koristila dva termina: *pjesma* i *spjev (ep)*. *Pjesma* je isuviše uopćen termin (lirska pjesma?, epska pjesma? itd.), koji ne uspijeva supstancirati specifičnost mevluda kao književnoumjetničkog oblika. S druge strane, mevlud posjeduje neke elemente spjeva (pripovijedanje, opisivanje, izricanje misli, pripovjedača; pa i kompozicione dijelove: uvod, retardacije, digresije, ponavljanja, epsku gradaciju, počesto formulaičan način izražavanja, sa stalnim epitetima, i dr.) - ali mevlud sadrži i lirsku konotativnost (poglavitito kod čina rođenja Muhammeda, a.s., i u *Miradžu*) koja je neprimjerena epskom iskazu. Hamid Begić je tu

prenapregnutost značenja pokušao “pobliže imenovati, pa mi se čini da mevludu, kad je riječ o Gaševićevom, odnosno o predlošku Sulejmana Čelebije, najpriličnije pristaje književnoteorijski termin *poema*, jer u sebi sadrži pjesničku dvostrukost: i epsko-događajne elemente životopisa Alejhisselama i naglašenu *radost i slavljenje* događaja iz njegovog života”⁵. No, nažalost, ni ovim se nije dobilo preciznije određenje. Naime, s jedne strane, sâm termin *poema* je poprilično neodređen, i nastojao je “pokriti” raznovrsnost poetskih tvorevina (koje su se pojavile miješanjem književnih vrsta u romantizmu), a, s druge strane, kod mevluda je vidljivo da je *protežirana strana* ona epska, i da toliku epičnost (i karakterističnu himničnost) *poema* (pogotovo njen oblik u modernoj poeziji) jednostavno “ne može otrpjeti”. S treće strane, postavlja se pitanje: šta sa nemalim brojem dramskih strukturalno-kompozicijskih elemenata (dijalog, dramska ekspozicija, peripetija, pa i hor i didaskalije!), koji su prisutni, čak naglašeni, u nekim mevludima? Čini nam se da je sam prilaz književnoteorijskom određenju neprimjeren: na jednu *paraliterarnu vrstu* (kakva je mevlud), nastalu u okrilju književnosti i civilizacije orijentalno-islamskog kruga (u bošnjačkom slučaju: barem na njegovom rubu), nastoji se primijeniti književna klasifikacija saobrazna književnosti drugoga, zapadnoevropskog, kruga. Mevlud je paraliterarni oblik, esencijalno namijenjen izvođenju, time i intencionalno nižeg *receptivnog praga*, karakterističnog za *lahku*, posebno *estradnu*, književnost. “Mevlud nije kanonizirana poetska forma. On otkriva njegovog autora u majstorstvu prijenosa oduševljenja spram Božije veličajnosti na učača, slušača i čitača, ali je sasvim izvjesno da zarad njegove upotrebne vrijednosti, naročito didaktičnosti, najviše trpi upravo lirski dio poeme”.⁶ A, “dapače - i to je muslimanska publika, kod koje je islamska neelitistička umjetnost općenito široko prihvaćena, izvanredno osjetila! - mevludi koji su ‘racionalizovani’, čiji su se autori okanili veće slobode mašte, bez obzira što formalno mogu biti izvedeni do perfekcije, umjetnički su vrlo često mrtvi”⁷. Dakle, mevlud je specifičan literarni oblik, sa *vrlo osjetljivom književno-klasifikacijskom skalom*, koja ako isuviše naginje jednoj ili drugoj - epskoj ili lirskoj - dimenziji smanjuje *receptivnu prijemčivost*, i uopće

destruira mevlud kao “oblik sam po sebi”. Tako bismo, moguće, (mada tautološki!) i mogli definirati mevlud kao književnu vrstu: mevlud je - mevlud (imajući uvijek u vidu njegovu *paraliterarnu poziciju*).

Kompozicija mevluda ne može se određivati prema principu *stalnosti* njenih dijelova, nego više prema principu *učestalosti*. Prema tome, većina mevluda ima sljedeće dijelove: *Predgovor (Prolog), Tevhid, Rođenje Muhammeda, a.s., Miradž*; a u nekim mevludima nalaze se i *Djetinjstvo Muhammeda, a.s., Hidžru, Smrt Muhammeda, a.s.*, pa i određeni didaktički pasaži o islamu kao vjeri, širenju islama i sl., kao i umetnuta objašnjenja zbog čega pjesnik pristupa izradi mevluda (tzv. *fadile*), ili, na kraju mevluda, na’ti ili munadžati (ode Bogu). Zanimljivo je da se pri neposrednom scenskom izvođenju, pogotovo u novije vrijeme, koriste tzv. *mevludski programi*, koji uzimaju dijelove iz nekoliko mevluda, sa umetcima ilahija, pobožnog teksta, uz prigodno vjersko učenje. Primjerice, evo jednoga od tih programa:

1. Ašere (*Innallahe ve melaiкетuhu*)
2. Salavat
3. Tekst I
4. Salavat
5. Tekst II
6. *Allah and*, do salavata (turski mevlud)
7. Salavat
8. Tekst III
9. *On je soja golemoga*, do salavata
10. Salavati
11. *Kada tvoje ime čujem*
12. *Rođenje* od Zenunovića do ustajanja na noge, s tim što se neposredno prije ustajanja prouči: “Selam alejk, Miljeniče...”, od Kadića
13. *Dobro doš’o, kruno Bož’jeg rahmeta*, uči se stojeći
14. *Sve stvoreno učini se veselo*, do salavata
15. *Tebi, evo, Pejgamberu dragi*
16. *Ven-nedžmi iza heva*
17. *Allah yo lu tekbir tek*
18. *Miradž* od Bašagića do stiha: “Ti ćeš vidjet što još niko viđo nije...”
19. *Bir gece Muhammede*
20. *Djevojke Medine*
21. *Ukaš* - odlomak iz poeme *Smrt* od Kadića

22. *Tesnimsko vrelo*
23. *Dragi Bože, milosti Ti njegove... i dalje do kraja od Gaševića*
24. *Hajru men vetiessera*
25. *Ej, vatan*
26. *Ašere*
27. *Dova*⁸

Versifikacija mevluda je dvostrukog ishodišta: iz orijentalno-islamske književnosti i naše usmene poezije. "Pri tome mislimo prije svega na silabički *jedanaesterac* sa specifičnom čvrstom cezuroom poslije četvrtog i osmog sloga (4 // 4 // 3). To je isti trohejski stih sa dvije cezure i sa daktilskom, u ovom slučaju češće ženskom, klauzuroom što ga susrećemo i u našoj usmenoj poeziji".⁹ A rima u našim mevludima je u većini primjera parna (*aa*), "u starijim mevludima pretežno daktilska i vokalna".¹⁰

Tradicija slavljenja mevluda u islamsko-orijentalnom svijetu veoma je duga. Enes Kujundžić tvrdi da se trag slavljenja Muhammedova, a.s., rođenja može pronaći već na kraju 6/12 stoljeća, u "Rihli", putopisu Ibn Džubajra, a "početke mevludskih recitala treba najvjerojatnije tražiti u tekstu 'Kitab al-tanwir fi mawlidi al-siradž-al-munir', koji je Ibn Dihja sastavio tokom boravka u Erbilu... oko 1207.-8. godine."¹¹

Istraživači se slažu da je mevlud u naše krajeve stigao sa Osmanlijama, i znano je da se dugo godina u nas mevlud učio na turskom jeziku. Tako mevlud kod Bošnjaka ima dugu i bogatu tradiciju. Proslava mevluda spominje se već 1531. godine u Gazi Husrev-begovoj vakufnami, a široka rasprostranjenost mevluda vezuje se za uvođenje svečanosti mevluda u cijelo Osmansko carstvo sultana Murata III od 1588. godine.¹²

Prvi mevlud na bosanskom jeziku, a na arapskom alfabetu, je *Mevlud* Saliha Gaševića iz 1296. hidžretske godine (1878/79. po Isau, a.s.). Do danas je imao veliki broj štampanih izdanja, a ostao je u narodu i najpopularniji naš mevlud. Gaševićev *Mevlud* je u stvari prepjev djela *Vasile-un-nedžat* turskog pjesnika Sulejmana Čelebije, ali sa neospornim autentičnim autorskim zahvatima. Zanimljiva je (i za historiju bosanskog jezika) pritom *fadila*, pjesnikovo izjašnjavanje povoda nastanka mevluda, kod Gaševića:

(...) *Drugi jezik mi lijepo ne znamo,*

'Allah jedan', 'hak Pejgamber' - svi znamo.

*Što j' u Kur'an na sve iman imamo,
bošnjački nam gradi mevlud, molimo! (...)*

A umjetnički najupečatljiviji dio Gaševićevog *Mevluda* je onaj u kome se opjevava veselje nakon rođenja Poslanika.¹³

Drugi po redu je *Mevlud* Muhameda Dizdarevića (Muharema Rušdija) iz Trebinja, koji je, također, preveo *Mevlud* Sulejmana Čelebija, završivši ga 1890. godine (štampan tek 1981. u izdanju Starješinstva IZ BiH, u sklopu monografije Abdurahmana Nametka o Rušdiju). Razlika je u tome što Rušdijev *Mevlud* ima "veliki broj stihova kojih uopće nema ni kod Čelebije, ni kod Gaševića, naročito onih u kojima se iznose događaji s mitskom podlogom..."¹⁴ A zanimljivost je, inače, da je Rušdi napisao dva mevluda, kao i, pobožno zasnovana, fahrija:

(...) *Ako hoćeš od Džehennema eman,
Pejgamberu uči mevlud i slušaj. (...)*

Godine 1904. ("Behar", god. V, 1904., str. 33-36.) Musa Ćazim Ćatić je napisao pjesmu *Lejlei-mevlud*, koja - mada bez stroge formalne strukture mevluda i, koliko je poznato, nikad nije izvođena kao mevlud - uzima se kao treći bošnjački mevlud.

Arif Sarajlija Brkanić je u Istanbulu 1329/1911. godine objavio *Tercuman mevludski na jezik bosanski*, također, prijevod Čelebijevog *Mevluda*.

Godine 1924. Safvet-beg Bašagić je "po muteber ćitabima spjevao" *Mevlud*, sa skoro identičnom fahrijom kao i Gašević:

(...) *A po tome Safvet Ibrahimov, evo,
Predaje vam 'Mevlud' koji je ispjevo
U jeziku, koji naš Mujo razumi,
Jer mu kao Bosna u ušima šumi. (...)*

Sljedeći je *Mevlud* hafiza Seida Zenunovića iz 1929., koji (slično kao i Ćatićev) sadrži samo opjevano rođenje Muhammeda, a.s.

Narodni mevlud, pak, Mahmuda Džaferovića (štampan 18.10. 1941. u Dubrovniku) "doslovno je prepisani *Mevlud* hafiza Saliha Gaševića... Izuzetak čini petnaestak distiha kojih nema kod Gaševića..."¹⁵.

Postoji i *Mevlud* hafiza Muhameda Spužića, za kojeg nije utvrđeno gdje je i kada objavljen. Po Azizu Kadribegoviću, Alija Bejtić je za ovaj *Mevlud* rekao da je “toliko slab da ga skoro nije vrijedno ni spomenuti”.¹⁶

Godine 1958. pjesnik Šemsudin Sarajlić dovršio je svoj *Mevlud*, koji, zbog raznoraznih razloga, nije štampan sve do 1987. (“Zemzem”, XIX/1986, [1987], 10-12, str. 23-30.) niti je izvođen sve do danas.

Prvo izdanje *Mevluda* Rešada Kadića pojavilo se 1963. i to je, po mnogima, najuspjeliji mevlud naše književnosti, kako po umjetničko-pobožnim dometima tako i recepciji “slušača”. “Ono što je najvrednije u ovom *Mevludu* jeste sretan spoj jednostavnih poetskih formulacija i himničkog, estatičnog govora, koji osobito na sceni, u javnom izvođenju, sa svim mogućnostima i modulacijama (recitiranje, pjevanje i sl.) daje impozantne efekte.”¹⁷ Kadićev *Mevlud* je našao onu mjeru odnosa epskih i lirskih komponenti koja je - udružena sa osuvremenjenom jezičnom podlogom (što nije zanemariti!) - vrhunila istinski umjetnički doživljaj.

Nešto neuspjeliji je mevlud Ešrefa Kovačevića pod naslovom *Muhammed Resulullah* (objavljen 1981.). Kovačevićev *Mevlud* je opteretila pretjerana historičnost i težnja za vjerodostojnošću prikazivanja Poslanikova života i djelovanja. No, i pored toga, ovaj mevlud ima visoke umjetničke kvalitete, pogotovo u dijelovima *Prolog*, *Miradž* i *Spoznaja*.¹⁸

U spjevavanju mevluda okušao se i Vehbija Hodžić, čiji je *Mevlud - Posljednji poslanik Muhammed, a.s.* - izašao 1975. godine (u izdanju “Starješinstva islamske zajednice”, Sarajevo). To je veoma obimna stihovana tvorevina (u 50 poglavlja!), ispjevana u distisima, gdje smo “dobili stihovanu historiju islama... (a) s vremena na vrijeme iskrasne (i) po kakva uspjeta poetska intonacija”.¹⁹

A u novije vrijeme dobili smo i mevlude Mehmeda Cokovića (*Djevojački mevlud*, “Zemzem”, XII/1979., 1-2, str. 23-31.) i Ismaila Selimovića (*Mevlud. Rođenje i život Muhammeda, a.s.*, “Islamski centar”, Mostar, 1997.), kao i prvi notni zapis mevluda Omera Pobrića (*Bosanski mevlud*, Sarajevo, 1998.).

U prethodnom, kratkom, pregledu vidljivo je bogatstvo bošnjačkih mevluda, kako njihova brojnost u XX. stoljeću, tako i nesumnjivi umjetnički rezultati. A isto tako su važni i dosezi mevluda, kao *utilitarno-vjerskog* oblika, u odgojno-poučnom smislu, od “pouka vjersko-spoznajnog karaktera (koje se) tiču upućivanja vjernika u korisnost činjenja ibadeta i spominjanja Božijeg imena” preko pouka koje se “ogledaju i na spoznajno-filozofskom planu svijeta i čovjeka” do toga da su “u mevludu, također, prisutne i socijalne i etičke pouke, posebno one o uređenju društva, međuljudskim i porodičnim odnosima, islamskom poimanju pravde i jednakosti među ljudima i narodima”²⁰.

Bilješke:

¹ Vid.: Muhamed Filipović, *Mevlud kao vjerski i narodni događaj i kao pjesnička forma u duhovnom i kulturnom životu bošnjačkog naroda*, u: *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka* (zbornik radova - izbor mevluda - bibliografija), “Preporod”, Sarajevo, 2000., str. 13-17.

² Enes Karić, *Mevlud između zabrane i odobravanja*, u: *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, navedeno izdanje, str. 18.; Uopće, o uporištu mevluda u Kur'anu vidjeti tekst Saliha Čolakovića: *Da li mevlud ima uporište u Kur'anu?*, u: *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, navedeno izdanje, str. 23-31.

³ Vid.: Enes Karić, *Isto*, str. 21.

⁴ Emina Memija, *Miradžija u bošnjačkoj baštini*, u: *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, navedeno izdanje, str. 62-63.; O na'tu i miradžiji vid. i: Fehim Nametak, *Tradicija mevluda u Bosni i Hercegovini*, u: *Mevlud u životu...*, navedeno izdanje, str. 41-51.

⁵ Hamid Begić, *Pjesnički prikaz rođenja Muhammeda, a.s. u mevludu*, u: *Mevlud u životu...*, navedeno izdanje, str. 52.

⁶ Hamid Begić, *Isto*, str. 53.

⁷ M. H. [Mehmedalija Hadžić], M. B. [Mensur Brdar], Dž. L. [Džemaludin Latić]: *Mevlud - historijat i značenje*, u: *Sve stvoreno učini se veselo* (zbirka mevluda), “Predsjedništvo Udruženja islamskih vjerskih službenika u SR BiH”, Sarajevo, 1990., str. 16. (treće izdanje)

⁸ Vid. zbirku mevluda *Sve stvoreno učini se veselo*, navedeno izdanje, str. 182.

⁹ M. H. [Mehmedalija Hadžić], M. B. [Mensur Brdar], Dž. L. [Džemaludin Latić]: *Mevlud - historijat i značenje*, u: *Sve stvoreno učini se veselo* (zbirka mevluda), navedeno izdanje

je, str. 12-13.; Autori zastupaju stav da su versifikacijski standardi u našim mevludima dospjeli iz orijentalno-islamske poezije: "S obzirom na nepobitnu činjenicu da je prvi, Gašević, mevlud na 'bosanskom' jeziku... u stvari imitacija daleko poznatijeg Sulejman Čelebijevo mevluda... napisanog također u jedanaesteru, onda će biti jasno odakle je jedanaesterac došao u ovaj vid muslimanskog književnog stvaralaštva." I, moguće je da je tome tako (dok nas znanstvena istraživanja tog pitanja ne uvjere u to, ili u suprotno; sve dotle, poznato je, kako su primijetili Velek i Voren, paralelizam je nesigurna znanstvena metoda). U svakom slučaju, ostaje nam da odgonetnemo porijeklo osmerca, dvanaesterca i petanaesterca, koji se pojavljuju u nekim našim mevludima (npr. kod Bašagića, Sarajlića i Čatića).

¹⁰ Isto, str. 13.

¹¹ Enes Kujundžić: *Mevlud kao jedan od simbola bošnjačkog identiteta*, "Takvim" za 1999. (1419/20. h. g.), Sarajevo, 1998., str. 300. i 301.

¹² Vid. Aziz Kadribegović, *Naši mevludski spjevovi*, u: *Lira vječnog aška*, "Bemust", Zenica, 1998.; Muhamed Filipović: *Mevlud kao vjerski i narodni događaj i kao pjesnička forma u duhovnom i kulturnom životu bošnjačkog naroda*, navedeno izdanje.

¹³ Više o Gaševićovom *Mevludu* vidjeti u navedenim tekstovima Enesa Kujundžića, Aziza Kadribegovića, Hamida Begića, kao i u tekstu Džemaludina Latića *Jezik i stil Gaševićeva Mevluda*, u zborniku *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, navedeno izdanje, str. 76-80.

¹⁴ Aziz Kadribegović: *Isto*, str. 74.

¹⁵ Aziz Kadribegović: *Isto*, str. 79.

¹⁶ Isto, str. 82.

¹⁷ Aziz Kadribegović: *Isto*, str. 87.

¹⁸ O Kovačevićevom *Mevludu* više vidjeti u tekstu Lamije Hadžiosmanović *Mevlud Ešrefa Kovačevića*, u: *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, navedeno izdanje, str. 66-69.

¹⁹ Aziz Kadribegović, *Isto*, str. 84.

²⁰ Džafer Obradović, *Odgojno-poučno značenje mevluda*, u: *Mevlud u životu...*, navedeno izdanje, str. 113, 114., 115.

Summary

SOME MORE ON MAVLUD

Dr. Zilhad Ključanin

Bosnia and Herzegovina has a long tradition of Mavlud celebration.

Mavlud is nearly one of the most important segments of spiritual life of Bosniacs. It is therefore very important to define what Mavlud meant and still means in the Bosniacs' culture. On the other hand, it is important to point to the Mavlud as a specific literary form, one that is difficult to place into a specific European literal category.

موجز

ملحة عن الاحتفال بالمولد النبوي

زيلهاد كليوتشانين

إن تقاليد المولود (الاحتفال بمولد النبي محمد صلى الله عليه وسلم) في البوسنة والهرسك قديمة جدا، ومن المؤكد أن المولود قد أصبح أحد أهم الجوانب في حياة البوشناقين الروحية. ولذلك فمن الضروري تحديد أهمية المولود في ماضي وحاضر الثقافة عند البوشناقين. ومن جهة الخطاب الأدبي النظري، تجب الإشارة إلى المولود بصفته شكلا شبه أدبي، قد استعصى على تصنيفه ضمن أي نمط من أنماط التصنيف الأدبي الأوروبي المركزي.